

PRACE NAUKOWE

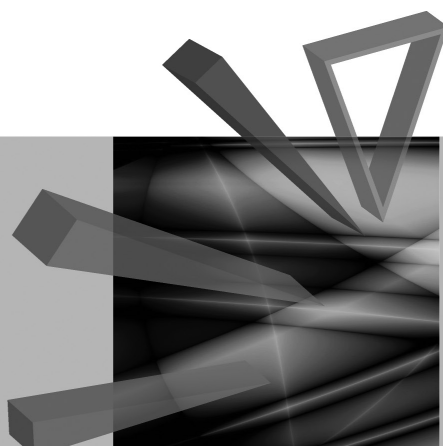
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

296

Kryzys finansowy a programowanie rozwoju jednostek przestrzennych

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Mempel-Śnieżyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: K. Halina Kocur

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-318-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Agata Bury: Deficyt budżetowy w jednostkach samorządu terytorialnego na przykładzie województwa łódzkiego	11
Piotr Bury, Paweł Dziekański: Sytuacja finansowa powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2010	24
Jacek Chądzyński: Współpraca polskich gmin z organizacjami pozarządowymi – prezentacja wyników badań	36
Adam Dąbrowski: Rewitalizacja jako instrument polityki rozwoju regionalnego w wymiarze lokalnym.	46
Niki Derlukiewicz: Działania podejmowane w Unii Europejskiej na rzecz wspierania innowacyjności gospodarki	56
Dariusz Głuszczyk: Strategia, polityka i system innowacji w regionie – ujęcie teoretyczne	65
Piotr Hajduga: Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce a kryzys finansowy i gospodarczy	76
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Koncepcje zmian i nowe procesy przestrzenne na obszarach wiejskich w Polsce	90
Marian Kachniarz: Konsolidacja a efektywność w ochronie zdrowia	102
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Idea miast partnerskich. Przykład Łodzi ..	113
Iryna Kaminska: Financial tools of stimulation of social and economic development of a region	129
Nadiya Khvyshchun: Sytuacja finansowa regionów Ukrainy: okres przed- i pokryzysowy	139
Brygida Klemens: Dostęp do usług publicznych na obszarach wiejskich województwa opolskiego	151
Stanisław Korenik: Globalizacja i gospodarka oparta na wiedzy a nowa przestrzeń gospodarcza	164
Lubov Kovalska: Questions of the assessment and building of Ukraine regions competitiveness	176
Agnieszka Krześ: Rozwój infrastruktury transportu i łączności dużych miast Dolnego Śląska w dobie kryzysu	186
Andrzej Łuczyszyn: Globalizacja i lokalizm w rozwoju lokalnym – wybrane elementy	197
Marian Maciejuk: Fundusze unijne jako źródło zasilania budżetów jednostek samorządowych na Dolnym Śląsku	205
Anna Mempel-Śnieżyk: Władze samorządowe a programowanie rozwoju lokalnego	215

Katarzyna Miszczak: Sytuacja społeczno-gospodarcza polskich województw w dobie obecnego kryzysu finansowego	227
Jarosław Michał Nazarczuk: Specjalne strefy ekonomiczne motorem wzrostu w czasach kryzysu?	241
Mirosława Marzena Nowak: Wpływ spółdzielni mleczarskich na przemiany przestrzenne, ekonomiczne i środowiskowe we współczesnej gospodarce.....	251
Oğuz Özbek: Demarcation problem of spatial planning in the normative regions of Turkey: the provincial development strategy of Kayseri.....	261
Valentina Pidlisnyuk, Lesia Sokol: Approaches to the implementation of sustainable agriculture at the local level: case of Kyiv region, Ukraine	270
Andrew B. Pochtovyuk, Katerina A. Pryakhina: Regional aspects of the management of higher economic education in Ukraine.....	277
Aldona Podgórnjak-Krzykacz: Samorząd gminny w relacjach z administracją rządową – prezentacja wyników badań	285
Jacek Potocki, Zbigniew Piepiora: Uwarunkowania rozwoju rekreacji zimowej we wschodnich Karkonoszach	295
Małgorzata Rogowska: Gospodarka oparta na wiedzy w dobie globalizacji	308
Karolina Rosomacha: Sytuacja Republiki Czeskiej w kontekście rozwoju regionalnego po roku 2000	317
Małgorzata Twardzik: Znaczenie centrów handlowych dla funkcjonowania jednostek osadniczych w strefie zewnętrznej metropolii w województwie śląskim.....	327
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny kontra alternatywne metody finansowania	338
Marek Wojciechowski: Zamożność a koszt władzy samorządowej w dużych miastach polskich	348

Summaries

Agata Bury: Budget deficit in local government units on the example of Łódź Voivodeship	23
Piotr Bury, Paweł Dziekański: Financial situation of poviats in Świętokrzyskie Voivodeship in 2008-2010	35
Jacek Chądzyński: Co-operation between communities and non-governmental organizations in Poland – presentation of study results.....	45
Adam Dąbrowski: Revitalization as an instrument of regional development policy in the local dimension.....	55
Niki Derlukiewicz: Activities undertaken in the European Union to promote innovation	64

Dariusz Głuszcuk: Innovation strategy, policy and system in the region – theoretical approach.....	75
Piotr Hajduga: Special economic zones in Poland vs. financial and economic crisis.....	89
Krystian Heffner, Brygida Klemens: Concepts of changes and new spatial processes in rural areas of Poland	101
Marian Kachniarz: Consolidation vs. efficiency in health care	112
Magdalena Kalisiak-Mędelska: The idea of partner cities. The example of Łódź.....	128
Iryna Kaminska: Instrumenty finansowe stymulowania rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.....	138
Nadiya Khvyshechun: Ukrainian regions financial situation: before and post-crisis period	150
Brygida Klemens: Access to public services in rural areas of Opole Voivodeship	163
Stanisław Korenik: Globalization and knowledge based on economy vs. new economic space.....	175
Lubov Kovalska: Kwestie oceny i budowania konkurencyjności regionów Ukrainy.....	185
Agnieszka Krzeń: Development of transport and communication infrastructure in big cities of Lower Silesia in the time of crisis	196
Andrzej Łuczyszyn: Globalization and localism in local development – selected elements	204
Marian Maciejuk: European Union funds as the supporting source for budgets of self-government units in Lower Silesia region	214
Anna Mempel-Śnieżyk: Local authorities vs. local development programming	226
Katarzyna Miszczak: Social and economic situation of Polish voivodeships in the present financial crisis	240
Jarosław Michał Nazarczuk: Are Polish Special Economic Zones growth poles at the time of austerity?.....	249
Mirosława Marzena Nowak: Influence of dairy cooperatives on space, economic, and environmental changes in modern economy.....	260
Oğuz Özbek: Problem rozgraniczania planowania przestrzennego w normatywnych regionach Turcji: lokalna strategia rozwoju Kayseri.....	269
Valentina Pidlisnyuk, Lesia Sokol: Podejścia do wdrażania zrównoważonego rozwoju w rolnictwie na poziomie lokalnym na przykładzie regionu kijowskiego – Ukraina	276
Andrew B. Pochtovyuk, Katerina A. Pryakhina: Regionalne aspekty zarządzania wyższą edukacją ekonomiczną na Ukrainie	284
Aldona Podgórnjak-Krzykacz: Local government in its relations with central government – presentation of survey results.....	294

Jacek Potocki, Zbigniew Piepiora: Conditions for the development of winter recreation in the eastern part of the Karkonosze Mountains.....	307
Małgorzata Rogowska: Knowledge based economy in the age of globalization	316
Karolina Rosomacha: Situation of regional development in the Czech Republic after 2000	326
Małgorzata Twardzik: Impact of shopping centers for the functioning of settlement units in the outer metropolitan area in Upper Silesian Voivodeship	337
Kinga Wasilewska: Local government vs. alternative financing methods.....	347
Marek Wojciechowski: Affluence vs. the cost of local government authority in Polish major cities.....	358

Jacek Potocki, Zbigniew Piepiora

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

UWARUNKOWANIA ROZWOJU REKREACJI ZIMOWEJ WE WSCHODNICH KARKONOSZACH

Streszczenie: Karkonosze to znany region turystyczny. Po polskiej stronie funkcja turystyczna rozwinięta jest jednak wysoce nierównomiernie – szczególnie upośledzona jest pod tym względem część wschodnia Karkonoszy, gdzie do niedawna dominowała funkcja przemysłowa. W Kowarach do końca lat 80. XX wieku funkcjonowało 11 zakładów przemysłowych, zatrudniających ponad 4 tys. pracowników. W latach 90. XX wieku wszystkie fabryki zostały zamknięte, co wywołało strukturalne bezrobocie. Władze samorządowe deklarują zamiar restrukturyzacji lokalnej gospodarki poprzez rozwój turystyki. Taki pomysł jednak w aktualnych warunkach jawi się jako mało realny. Lokalna społeczność nie jest gotowa do prowadzenia działalności turystycznej. Także niektóre koncepcje promowane przez władze samorządowe (infrastruktura dla rekreacji zimowej) wydają się problematyczne wobec niezbyt sprzyjających warunków topoklimatycznych wschodniej części polskich Karkonoszy.

Słowa kluczowe: Karkonosze, rekreacja zimowa, klimat, przemiany demograficzne, gospodarka turystyczna.

1. Wstęp

Karkonosze, góry położone na polsko-czeskim pograniczu, dla obu tych krajów stanowią jeden z ważniejszych regionów turystycznych. Ruch turystyczny ma tu charakter dwusezonowy, przy czym frekwencja w sezonie letnim jest zdecydowanie wyższa niż w zimie¹. Ruch turystyczny rozkłada się jednak nierównomiernie, przy czym dotyczy to zwłaszcza polskiej strony. Obok rejonów silnie obleganych przez turystów, jak okolice Karpacza i Szklarskiej Poręby, są tutaj tereny o stosunkowo słabo rozwiniętej funkcji turystycznej. Dotyczy to szczególnie wschodnich partii gór po polskiej ich stronie, w rejonie Kowar i Grzbietu Lasockiego. Infrastruktura turystyczna jest tutaj uboga, co kontrastuje wyraźnie z sytuacją po stronie czeskiej. W szczególności dotyczy to bazy dla rekreacji zimowej – po polskiej stronie Karkonoszy na wschód od Karpacza nie ma żadnych wyciągów narciarskich, jedyne elementy zimowego zagospodarowania to szlaki dla narciarstwa biegowego w rejonie Kowar i Niedamirowa, nie zawsze jednak utrzymywane i niecieszące się większą

¹ B. Wieniawska-Raj, *Dynamika ruchu turystycznego w Karkonoskim Parku Narodowym*, „Opera Corcontica” 2010, 47, Suppl. 1, s. 269-276.

popularnością. W latach 1975-1990 istniały dwa wyciągi orczykowe w Kowarach-Podgórzu. W 1991 r. Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji (MOKSiR) przejął na własność oba, częściowo zdewastowane wyciągi. W wyniku przeprowadzonego remontu uruchomiono jeden z nich, a resztę elementów drugiego wyciągu, niewykorzystanych do odtworzenia pierwszego, sprzedano gospodarzowi podobnego obiektu w okolicach Dusznik-Zdroju. W drugiej połowie lat 90. zaprzestano użytkowania pierwszego wyciągu, po czym został on zdewastowany przez złodziei. Próbę jego ponownego uruchomienia zaprzepaściła likwidacja MOKSiR-u w 1999 r. W roku 2002 pojawiła się koncepcja budowy w Podgórzu dużej stacji sportów zimowych z kilkoma wyciągami i nartostradami oraz kolejką krzeselkową na górę Czolo (1269 m n.p.m.), gdzie miałyby nastąpić połączenie z czeską infrastrukturą narciarską. W ten sposób miałyby powstać transgraniczny ośrodek zimowej rekreacji Kowary-Málá Úpa.

Koncepcja ta zyskała poparcie władz samorządowych Kowar, które upatrują w niej szansy na aktywizację gospodarczą miasta, przeżywającego poważne problemy w związku z upadkiem działających tu dawniej zakładów przemysłowych. Wzbudziła zaś sprzeciw przyrodników, ponieważ oznaczałaby ingerencję nie tylko w obszar Karkonoskiego Parku Narodowego, ale także w strefę ochrony ścisłej oraz miejsca tokowisk cietrzewia. W wyniku negocjacji władz miejskich z dyrekcją i Radą Naukową Karkonoskiego Parku Narodowego oraz Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska uzyskano *consensus*. Zrezygnowano z łączenia planowanego ośrodka narciarskiego z czeską stroną poprzez obniżenie górnej stacji kolejki linowej do wysokości około 1000 m n.p.m. Wszelako prace nad realizacją projektu utknęły w martwym punkcie po tym, gdy wykonana na zlecenie potencjalnego inwestora ocena oddziaływania na środowisko została odrzucona przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska jako nie spełniająca ustawowych wymogów.

Niezależnie od dalszych losów planowanej inwestycji uzasadnione wydaje się dokonanie oceny zasadności postrzegania rekreacji zimowej jako potencjalnego czynnika aktywizującego gospodarczo wschodnie Karkonosze. Szczególnej ostrożności wymaga przy tym powoływanie się na wzory czeskie. Bowiem mimo że czeska infrastruktura narciarska funkcjonuje tuż za granicą, to jednak lokalne różnice klimatyczne powodują, że uwarunkowania zimowej rekreacji po polskiej i czeskiej stronie Karkonoszy nie są porównywalne. Na różnice klimatyczne między północną i południową stroną Karkonoszy zwracał uwagę już pod koniec XIX wieku F. Augustin²; w kontekście warunków dla zimowej rekreacji analizował je J. Potocki³. Również uwarunkowania społeczno-ekonomiczne po polskiej i czeskiej stronie Karkonoszy są różne. Celem badań była więc ocena warunków rozwoju zimowej rekreacji w polskiej części wschodnich Karkonoszy w porównaniu z sytuacją w tym zakresie po stronie czeskiej.

² F. Augustin, *Die Temperaturverhältnisse der Sudetenländer*, Sitzungsberichte der Königlich Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, II, Prag 1900.

³ J. Potocki, *Środowiskowo-przestrzenne uwarunkowania rozwoju infrastruktury narciarskiej w Karkonoszach*, „Gospodarka Przestrzenna” 2007, X, s. 303-309.

2. Obszar badań

Badaniami objęto tereny położone na wschodnim skraju Karkonoszy od dolin Jedlicy i Málej Úpy na wschód. Ośią orograficzną tak wyznaczonego obszaru jest wododział między zlewiskami Morza Bałtyckiego i Morza Północnego, pokrywający się niemal dokładnie z granicą polsko-czeską. Wysokość nad poziomem morza badanego obszaru zawiera się w przedziale od 400 m do 1188 m (szczyt Łysociny w obrębie Lasockiego Grzbietu).

Rys. 1. Obszar badań

Źródło: opracowanie własne.

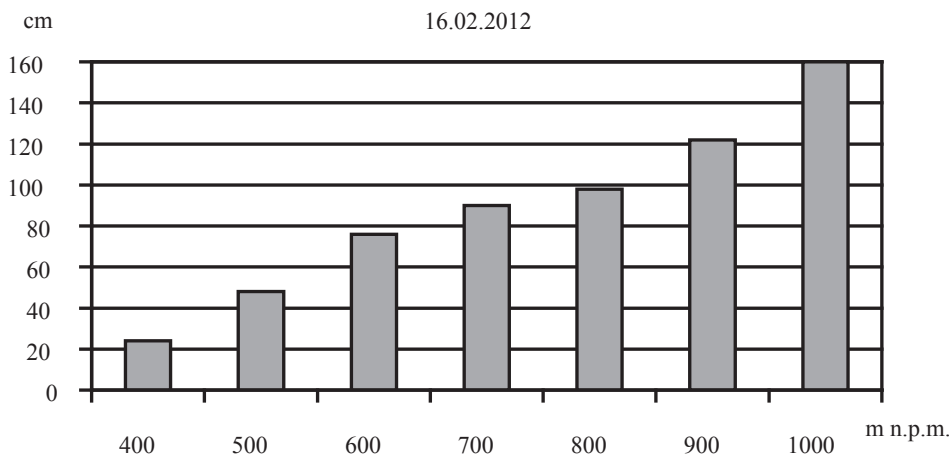
Pod względem zarówno środowiskowym, jak i administracyjnym obszar ten wyraźnie dzieli się na trzy jednostki (rys. 1):

- północną, położoną w zlewni Jedlicy, w granicach Polski, w gminie miejskiej Kowary (powiat jeleniogórski). Stoki Karkonoszy opadają tutaj do Kotliny Jeleniogórskiej;
- wschodnią, leżącą w zlewni górnego Bobru i jego dopływu Złotnej, opadającą do Kotliny Kamiennogórskiej. Ona również położona jest w Polsce, w gminie Lubawka (powiat kamiennogórski);
- południową w zlewni Úpy, należącą do pięciu czeskich gmin położonych w powiecie trutnovskim. Są to: Málá Úpa, Horní Maršov, Mladé Buky, Žacléř. Karkonosze sąsiadują od tej strony z Podgórzem Karkonoskim (Krkonošské podhůří).

Funkcja turystyczna na tym terenie najbardziej rozwinięta jest w jednostce południowej, najsłabiej zaś w jednostce wschodniej.

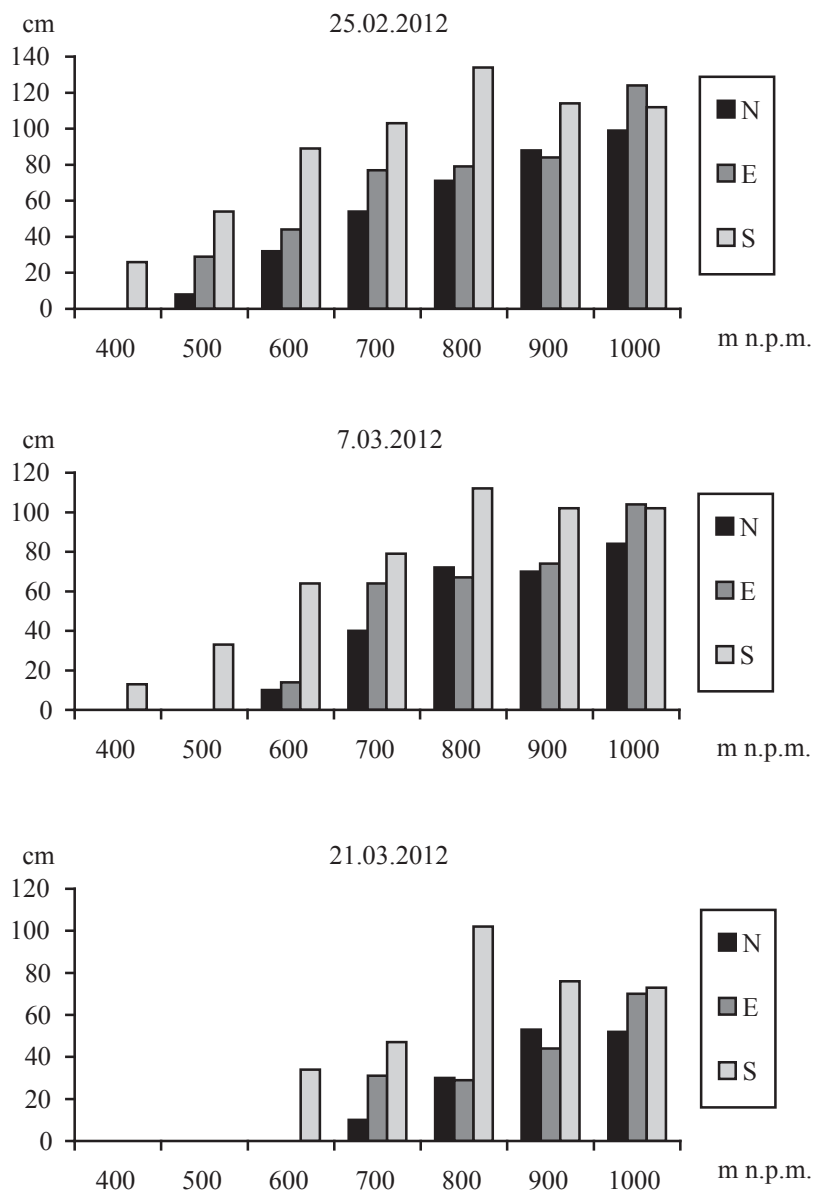
3. Badania pokrywy śnieżnej

Miąższość pokrywy śnieżnej badano w trzech ciągach pomiarowych, po jednym w każdej z wymienionych jednostek (rys. 1). Stanowiska pomiarowe zlokalizowane były we wklęsłych formach terenu (by wyeliminować efekt wywiewania śniegu) od 400 m n.p.m. (w jednostce wschodniej od 500 m) co 100 m do wysokości 1000 m n.p.m. Pomiarzy wykonano czterokrotnie – 16 lutego 2012 r. (maksimum miąższości pokrywy śnieżnej) w jednostce północnej, następnie we wszystkich trzech jednostkach 25 lutego oraz 7 i 21 marca (kolejne etapy zanikania pokrywy śnieżnej).

Rys. 2. Miąższość pokrywy śnieżnej w jednostce północnej w dniu 16.02.2012.

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Miąższość pokrywy śnieżnej we wschodnich Karkonoszach w okresie 25.02-21.03.2012. N – jednostka północna, E – jednostka wschodnia, S – jednostka południowa

Źródło: opracowanie własne.

W okresie zalegania pokrywy śnieżnej o maksymalnej miąższości już na wysokości 400 m n.p.m. (w dniu Kotliny Jeleniogórskiej) występowała ciągła pokrywa o miąższości umożliwiającej uprawianie narciarstwa rekreacyjnego, 100 m wyżej warunki były wystarczające praktycznie dla wszystkich form zimowej rekreacji i sportu, a na wysokości 1000 m n.p.m. zalegało ponad 1,5 m śniegu (rys. 2).

Trzeba jednak zaznaczyć, że tak dobre warunki śniegowe u podnóża Karkonoszy po ich północnej stronie występują stosunkowo rzadko. Typowym zjawiskiem w Kotlinie Jeleniogórskiej są bowiem odwilże⁴, nieraz wielokrotnie w ciągu zimy powodujące całkowite wytapianie pokrywy śnieżnej. Dokumentują to wyniki dalszych pomiarów, dokonanych po kolejnych epizodach odwilżowych (rys. 3).

Wykonane pomiary pozwalają wysunąć kilka wniosków co do zalegania pokrywy śnieżnej. Badania potwierdzają twierdzenia (uszczegóławiając je zarazem w odniesieniu do badanego terenu) Sobika i in.⁵ oraz Urbana i Richterovej⁶, że najkorzystniejsze warunki śniegowe panują po południowej stronie Karkonoszy (tutaj w zlewni Úpy). Z kolei najmniej korzystnymi warunkami charakteryzuje się strona północna (zlewnia Jedlicy). Różnica ta najbardziej wyraźna jest u podnóża gór oraz w dolnych i środkowych partiach (po stronie północnej porównywalne warunki śniegowe ze stroną południową panują ok. 200 m wyżej), natomiast na wysokości 900-1000 m zaznacza się już słabiej. Trzeba jednak w tym miejscu zauważyć, że powierzchnia gór na tej wysokości po polskiej stronie jest wielokrotnie mniejsza niż po stronie czeskiej, ponadto niemal wszystkie stoki na tej wysokości po polskiej stronie są bardzo strome, co ogranicza ich przydatność narciarską, zwłaszcza dla narciarzy o mniejszym stopniu zaawansowania.

Kolejnym wnioskiem jest to, że im głębsza odwilż, tym bardziej zwiększa się różnica między miąższością pokrywy śnieżnej po północnej i południowej stronie gór. Szczególnie spektakularne są wyniki z 21 marca, kiedy to po południowej (czeskiej) stronie Karkonoszy naturalna pokrywa śnieżna na wysokości 600 m wynosiła jeszcze 35 cm. Pozwalało to na funkcjonowanie – przy wspomaganium sztucznym dośnieżaniem – ośrodka narciarskiego w Młodych Bukach, położonego na wysokości 480-580 m. W tym samym czasie porównywalne warunki po stronie polskiej panowały o 100 m wyżej w jednostce wschodniej i 200 m wyżej w jednostce północnej. Zwraca tutaj uwagę pośrednia pozycja jednostki wschodniej, w której – jak się wydaje – istotną rolę odgrywają lokalne uwarunkowania topograficzne. Ocena przydatności tych terenów dla narciarstwa wymagałaby bardziej szczegółowych badań.

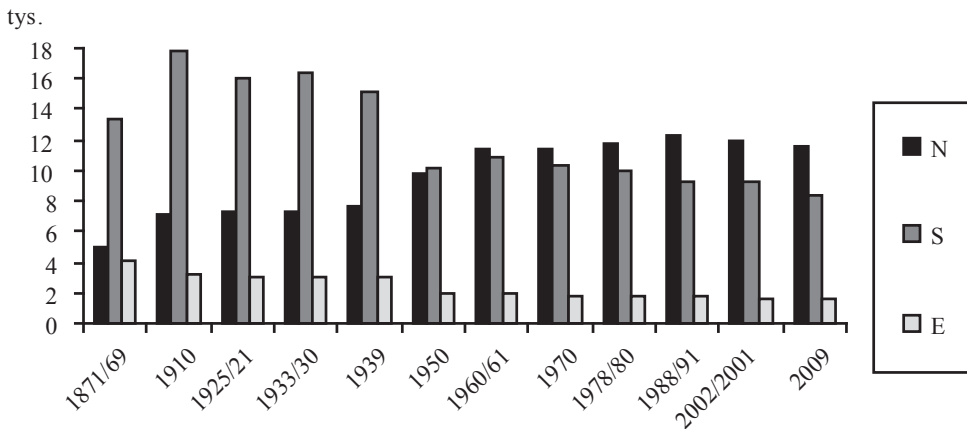
⁴ J. Kwiatkowski, T. Hołdys, *Klimat*, [w:] *Karkonosze polskie*, Ossolineum, Wrocław 1985, s. 87-116.

⁵ M. Sobik, G. Urban, M. Błaś, M. Kryza, K. Tomczyński, *Uwarunkowania zalegania pokrywy śnieżnej w Sudetach Zachodnich w sezonach zimowych 2001/2002-2005/2006*, „Wiadomości Meteorologii, Hydrologii, Gospodarki Wodnej” 2009, III (LIII), z. 2-3, s. 31-47.

⁶ G. Urban, D. Richterovej, *Warunki śniegowe a uprawianie narciarstwa w Sudetach Zachodnich na polsko-czeskim pograniczu*, „Wiadomości Meteorologii, Hydrologii, Gospodarki Wodnej”, 2010, IV (LIV), z. 1-4, s. 3-28.

4. Sytuacja społeczno-gospodarcza

Wschodnie Karkonosze od wieków były obszarem intensywnie rozwiniętym gospodarczo. W średniowieczu decydujący wpływ na oblicze gospodarcze zyskało tu górnictwo rud metali, później na znaczeniu zyskiwały takie branże, jak: tkactwo, z którego w XIX wieku rozwinął się przemysł włókienniczy, eksploatacja surowców skalnych, przemysł papierniczy, maszynowy, a na wschodnim przedpolu Karkonoszy (Żacléř) górnictwo węgla kamiennego. Od przełomu XIX/XX wieku coraz większe znaczenie gospodarcze zaczęła zyskiwać turystyka, ale w strukturze gospodarczej regionu przez długi czas dominował jeszcze przemysł. Tak np. w 1939 r. w Kowarach, Jarkowicach i Svobodzie nad Úpou z pracy w przemyśle utrzymywało się 54% mieszkańców, w Młodych Bukach i Żaclérzu 64%. Tylko na wschodnim podnóżu Karkonoszy dominowało rolnictwo – poza Jarkowicami w żadnej miejscowości przywołany wskaźnik określający poziom industrializacji nie osiągał 50%⁷.

Rys. 4. Zmiany ludnościowe po północnej (N), południowej (S) i wschodniej (E) stronie wschodnich Karkonoszy (uwzględniono odpowiednio miejscowości wymienione w tab. 1-3).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland. Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom 17. Mai 1939 für jede einzelne Gemeinde*, Reichsstatthalter im Sudetengau, Ed. Strache, Warnsdorf 1941; *Gemeindestatistik, Ergebnisse der Volks-, Berufs- und landwirtschaftlichen Betriebszählung 1939 in den Gemeinden*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 559, 4, Berlin 1943; *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2001. I díl. Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869-2001 podle správního rozdělení České republiky*, k 1. 1. 2005, Český statistický úřad, Praha 2006; *Databáze demografických údajů za obce ČR*, http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm, dostęp: 1.10.2012; *Bank Danych Lokalnych GUS*, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, dostęp: 1.10.2012; M. Staffa, J. Janczak, K.R. Mazurski, J. Czerwiński, Cz. Zajac, *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 3, *Karkonosze*, Wyd. PTTK Kraj, Kraków 1993; M. Staffa, K.R. Mazurski, J. Czerwiński, G. Pisarski, J. Potocki, *Słownik geografii tu-*

⁷ *Gemeinden des Reichsgaues...; Gemeindestatistik, Ergebnisse....*

rystycznej Sudetów, t. 8, *Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej*, Wyd. Ibis, Wrocław 1997; *Volkszählung die Bevölkerung des Deutschen Reichs nach den Ergebnissen der Volkszählung 1939*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 552, Heft 1: *Stand, Entwicklung und Siedlungsweise der Bevölkerung des Deutschen Reich*, Berlin, 194.

Tabela 1. Zmiany liczby ludności w miejscowościach południowej części wschodniego podnóża Karkonoszy w latach 1869-2011

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1939	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2009	2011
Horní Maršov	2668	3052	2688	2680	2520	2392	2475	2387	1355	1142	1034	959	1028	1058	1142	1054
Malá Úpa	1101	1093	1153	1126	1106	1001	971	929	614	137	137	113	78	137	150	147
Mladé Buky	3407	4040	4939	5251	5435	4577	4887	4501	2488	2471	2351	2112	2042	2209	2277	2223
Svoboda nad Úpou	2223	3321	3290	3424	3173	2759	2816	2602	2009	2366	2180	2499	2436	2259	1118	2177
Žacléř	3937	4562	4182	5129	5499	5225	5264	4792	3727	4766	4608	4298	3700	3633	3601	3488
Łącznie	13336	16068	16252	17610	17733	15954	16413	15211	10193	10882	10310	9981	9284	9296	8288	9089

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland. Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom 17. Mai 1939 für jede einzelne Gemeinde*, Reichsstatthalter im Sudetengau, Ed. Strache, Warnsdorf 1941; *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2001. I díl. Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869-2001 podle správního rozdělení České republiky*, k 1. 1. 2005, Český statistický úřad, Praha 2006; *Databáze demografických údajů za obce ČR*, http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm, dostęp: 1.10.2012.

Po II wojnie światowej przemiany gospodarcze po polskiej i czeskiej stronie przebiegały nieco inaczej. W czeskich Karkonoszach stopniowo rosło gospodarstwo znaczenie turystyki. Na rozwój funkcji turystycznej istotny wpływ miało uwolnienie znacznych zasobów mieszkaniowych w wyniku wysiedlenia etnicznych Niemców. Opuszczone przez nich miejscowości zasiedlone zostały znacznie mniejszą liczbą ludności czeskiej, a część niewykorzystanych do celów mieszkaniowych budynków adaptowano na obiekty turystyczne – domy wypoczynkowe lub drugie domy przejmowane przez mieszkańców miast. Charakterystyczną cechą sytuacji demograficznej czeskich Karkonoszy był wyraźny spadek liczby mieszkańców bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej. Tendencja spadkowa utrzymywała się także niemal przez cały okres powojenny (rys. 4, tab. 1)⁸.

Tabela 2. Zmiany liczby ludności Kowar (w obecnych granicach administracyjnych) w latach 1843-2011

	1843	1871	1880	1890	1900	1910	1925	1933	1939	1950	1960	1970	1978	1988	1992	2002	2009	2011
Kowary	3520	4939	5601	5616	6636	7190	7333	7377	7684	9790	11461	11353	11808	12383	12843	12019	11634	11735

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Gemeindestatistik, Ergebnisse der Volks-, Berufs- und landwirtschaftlichen Betriebszählung 1939 in den Gemeinden*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 559, 4, Berlin 1943; *Bank Danych Lokalnych GUS*, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, dostęp: 1.10.2012; M. Staffa, J. Janczak, K.R. Mazurski, J. Czerwiński

⁸ J. Potocki, wyd. cyt., s. 303-309.

ki, Cz. Zając, *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 3, Karkonosze, Wyd. PTTK Kraj, Kraków 1993; *Volkszählung die Bevölkerung des Deutschen Reichs nach den Ergebnissen der Volkszählung 1939*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 552, Heft 1: Stand, Entwicklung und Siedlungsweise der Bevölkerung des Deutschen Reich, Berlin, 194.

Tabela 3. Zmiany liczby ludności w miejscowościach wschodniego podnóża Karkonoszy w latach 1840-2009

	1840	1871	1910	1925	1933	1939	1950	1960	1970	1978	1988	2002	2009
Jarkowice	1013	1133	1035	905	969	951	384	501	481	453	445	357	411
Miszkowice	1064	1060	864	865	841	885	828	732	709	722	745	637	595
Niedamirów	628	701	504	511	464	456	234	209	204	169	177	150	149
Opawa	632	758	602	601	594	566	399	386	388	338	367	345	368
Paczyn	435	395	229	214	217	211	136	135	83	83	82	56	69
Łącznie	3772	4047	3234	3096	3085	3069	1981	1963	1865	1765	1816	1545	1592

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Gemeindestatistik, Ergebnisse der Volks-, Berufs- und landwirtschaftlichen Betriebszählung 1939 in den Gemeinden*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 559, 4, Berlin, 1943; *Bank Danych Lokalnych GUS*, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, dostęp: 1.10.2012; M. Staffa, J. Janczak, K.R. Mazurski, J. Czerwiński, Cz. Zając, *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 3, Karkonosze, Wyd. PTTK Kraj, Kraków 1993; M. Staffa, K.R. Mazurski, J. Czerwiński, G. Pisarski, J. Potocki, *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 8, *Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej*, Wyd. Ibis, Wrocław 1997; *Volkszählung die Bevölkerung des Deutschen Reichs nach den Ergebnissen der Volkszählung 1939*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 552, Heft 1: *Stand, Entwicklung und Siedlungsweise der Bevölkerung des Deutschen Reich*, Berlin, 194.

zupełnie inaczej przedstawiała się sytuacja w Kowarach. Na przełomie lat 40. i 50. XX wieku rozbudowano tu zakłady górnicze i rozpoczęto wydobywanie rud uranu. Przyniosło to skutek dwojaki – z jednej strony miasto uległo rozbudowie i gwałtownie wzrosła liczba jego mieszkańców (rys. 4, tab. 2), z drugiej strony zaś całe wschodnie Karkonosze po polskiej stronie na kilka lat zamknięto dla osób niezameldowanych na tym terenie. W ten sposób rozwijająca się tu przed wojną funkcja turystyczna została *de facto* zlikwidowana, Kowary zaś na długie lata stały się miastem całkowicie zdominowanym przez przemysł. Jednocześnie aż do końca lat 80. XX wieku w Kowarach rosła liczba stałych mieszkańców.

Sytuacja demograficzna po wschodniej stronie Karkonoszy w pewnym stopniu odpowiadała jednostce południowej. Przy braku rozwiniętego przemysłu dominującą funkcję utrzymywało tutaj rolnictwo, usługi turystyczne zaś występowały jedynie marginalnie, a wszystkie miejscowości stale podlegały powolnej depopulacji (tab. 3, rys. 4).

Przemiany społeczno-polityczne i gospodarcze po roku 1989 w poszczególnych jednostkach zaznaczyły się w różny sposób. Najmniejsze zmiany nastąpiły po wschodniej stronie Karkonoszy, gdzie przemysł zawsze odgrywał podrzędną rolę. Aktualnie przy stopniowym ograniczaniu znaczenia rolnictwa trwają na tym terenie procesy depopulacyjne, funkcja turystyczna zaś w dalszym ciągu rozwija się słabo.

Po stronie czeskiej dezindustrializacja Karkonoszy następowała stopniowo (także przed 1989 r.), podobnie jak rozwój funkcji turystycznej. W tej sytuacji po transformacji gospodarczej nie wystąpiło tu strukturalne bezrobocie.

Najtrudniejsza sytuacja występuje w Kowarach. W latach 80. funkcjonowało tu 11 zakładów przemysłowych, z których największymi były: Fabryka Dywanów „Kowary”, Fabryka Maszyn w Kowarach, Kowarska Fabryka Filców Technicznych, Zamiejscowy Wydział Produkcyjny Dolnośląskich Zakładów Porcelany Elektro-technicznej „Polam-Mysłakowice” i Oddział Dolnośląskich Zakładów Przemysłu Lniarskiego „Orzeł” Mysłakowice. Pod koniec lat 80. kowarski przemysł zatrudniał nieco ponad 4 tys. pracowników (obliczenia własne na podstawie informacji w *Kowary. Szkice...*). Po roku 1989 nastąpiły redukcje zatrudnienia, następnie kolejne zakłady ulegały likwidacji, co zakończyło się w 2009 r. ostatecznym zamknięciem fabryki dywanów. Sfera produkcyjna zniknęła z Kowar niemal całkowicie, w mieście pozostały jedynie placówki usługowe i rzemieślnicze, a pojawiło się strukturalne bezrobocie. O skali gospodarczego upadku świadczy m.in. fakt, że na początku XXI wieku z trzech działających w mieście banków dwa nie tylko zlikwidowały swoje placówki, ale nawet zabrały z Kowar bankomaty (a działo się to w dobie dynamicznego rozwoju usług bankowych w Polsce).

W obliczu zapaści ekonomicznej władze miasta deklarowały chęć przeprowadzenia restrukturyzacji gospodarczej poprzez rozwój funkcji turystycznej. Jednak rzeczywiste działania stały w sprzeczności z tymi deklaracjami. W 1999 r. decyzją Rady Miejskiej zlikwidowano Miejski Ośrodek Sportu i Turystyki, a pozostałym po nim majątkiem (dwa hotele, camping, ośrodek sportów wodnych, wypożyczalnia sprzętu sportowego, wyciąg orczykowy) zarządzano tak nieudolnie, że uległ on całkowitej dewastacji.

Pewne ożywienie funkcji turystycznej Kowar nastąpiło na przełomie XX i XXI wieku – dzięki działalności początkowo zewnętrznych inwestorów, w następnych latach także mieszkańców Kowar. W 2000 r. przedsiębiorcy z Wielkopolski utworzyli „Podziemną Trasę Turystyczną – Sztolnie Kowary”, a dwa lata później pensjonat „Jelenia Struga” oraz podziemne inhalatorium radonowe. Z kolei w 2003 r. Marian Piasecki, mieszkaniec Karpacza, na terenach wyłączonych z fabryki dywanów udostępnił do zwiedzania „Park Miniatur Zabytków Dolnego Śląska”. W 2009 r. w siedzibie Stowarzyszenia Miłośników Kowar otwarto Muzeum Górnictwa Kowarskiego „Dom Tradycji Miasta Kowary”, które zostało częściowo sfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach projektu „Podziemne Karkonosze”. W 2011 r. w sztolniach nr 19 i 19a dawnej Kopalni „Podgórze” grupa pasjonatów z Kowar utworzyła drugą podziemną trasę turystyczną.

Mimo tych działań w Kowarach wciąż utrzymuje się wysokie bezrobocie (wg różnych szacunków ok. 25-30%). Faktyczne znaczenie inicjatyw w dziedzinie turystyki jest ograniczone z powodu braku całościowej oferty powiązanych ze sobą produktów i usług. Doskonałymi tego przykładami jest funkcjonowanie „Jeleniej Strugi”, „Kowarskich Kopalni” i Parku Miniatur Zabytków Dolnego Śląska, które

działają *de facto* „obok miasta”. Wprawdzie w 2012 r. otwarto „Szlak Tradycji Górniczych” o długości ponad 7 km, będący próbą połączenia kilku atrakcji turystycznych Kowar i „przeprowadzenia” turystów przez starówkę, jednak na ocenę efektów tego przedsięwzięcia jest jeszcze za wcześnie. Szczególnie wymownym przykładem niewykorzystania potencjału turystycznego jest sytuacja położonego blisko centrum miasteczka parku miniatur, który jednak odgradzony jest od starówki płotem, a droga do niego prowadzi przez mało zachęcające tereny przemysłowe. Trudno oprzeć się wrażeniu, że mieszkańcy (a częściowo i władze) Kowar nie są gotowi na czerpanie korzyści z rozwoju usług turystycznych, a forsowanie koncepcji budowy ośrodka sportów zimowych jawi się jako zaklinalanie rzeczywistości.

5. Podsumowanie

Karkonosze od dawna są znanym regionem turystycznym. Po polskiej stronie nie dotyczy to jednak wschodniej części pasma, w której do niedawna wyraźnie zaznaczała się dominacja funkcji przemysłowej (Kowary) lub rolniczej (miejscowości w gminie Lubawka). Obecnie władze samorządowe deklarują, że rozwój turystyki ma odegrać rolę głównego czynnika restrukturyzującego gospodarkę. Służyć temu mają m.in. takie projekty, jak: centrum sportów zimowych i paralotniarstwa w Podgórzu, plany zagospodarowania dawnej linii kolejowej czy nieudane jak dotąd próby wydzierżawienia terenu dawnego ośrodka sportów wodnych. W chwili obecnej jednak realność restrukturyzacji ekonomicznej miasta poprzez turystykę jawi się jako kwestia dość problematyczna.

Po pierwsze – warunki klimatyczne i terenowe sprawiają, że polska strona wschodnich Karkonoszy ma zdecydowanie gorsze warunki dla zimowej rekreacji niż położona „za miedzą” strona czeska. Symptomatyczny jest fakt, że zainicjowany w 2001 r. Międzynarodowy Zjazd Saniami Rogatymi z Przełęczu Okraj do Kowar w niektórych latach musiał być odwoływany lub znacznie ograniczono jego zakres z powodu braku śniegu. W tej sytuacji ewentualna oferta narciarska Kowar nigdy nie będzie konkurencyjna wobec niedalekich ośrodków czeskich.

Po drugie – skala problemów występujących w Kowarach (w ciągu dekady zlikwidowano tu cały przemysł, co spowodowało zanik ponad 4 tysięcy miejsc pracy) przy braku miejscowego kapitału wydaje się przerastać możliwości, jakie dla gospodarki może stwarzać rozwój turystyki.

Po trzecie – dotychczasowe działania władz, a zwłaszcza postawa Rady Miejskiej, świadczą o tym, że lokalna społeczność nie jest w stanie należycie wykorzystać dla rozwoju turystyki nawet tych atutów, które Kowary już posiadają. Aby miasto ożyło pod względem gospodarczym, musi najpierw nastąpić zmiana postaw społecznych mieszkańców. Na razie polska strona wschodnich Karkonoszy tkwi w stagnacji, a rozdziew między nią a rozwijającą się stroną czeską staje się coraz większy.

Literatura

- Augustin F., *Die Temperaturverhältnisse der Sudetenländer*, Sitzungsberichte der Königlich Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, II, Prag 1900.
- Bank Danych Lokalnych GUS,
http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, dostęp: 1.10.2012.
- Databáze demografických údajů za obce ČR, http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm, dostęp: 1.10.2012.
- Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland. Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung vom 17. Mai 1939 für jede einzelne Gemeinde*, Reichsstatthalter im Sudetengau, Ed. Strache, Warnsdorf 1941.
- Gemeindestatistik, Ergebnisse der Volks-, Berufs- und landwirtschaftlichen Betriebszählung 1939 in den Gemeinden*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 559, 4, Berlin, 1943.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869-2001. 1 díl. Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869-2001 podle správního rozdělení České republiky*, k 1. 1. 2005, Český statistický úřad, Praha 2006.
- Kowary. *Szkice z dziejów miasta*, T. 2. (red. T. Bugaj), Prace Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego nr 39, Jelenia Góra 1989.
- Kwiatkowski J., Hołdys T., *Klimat*, [w:] *Karkonosze polskie*, Ossolineum, Wrocław 1985.
- Potocki J., *Środowiskowo-przestrzenne uwarunkowania rozwoju infrastruktury narciarskiej w Karkonoszach*, „Gospodarka Przestrzenna” 2007, X.
- Sobik M., Urban G., Błaś M., Kryza M., Tomczyński K., *Uwarunkowania zalegania pokrywy śnieżnej w Sudetach Zachodnich w sezonach zimowych 2001/2002-2005/2006*, „Wiadomości Meteorologii, Hydrologii, Gospodarki Wodnej” 2009, III (LIII), z. 2-3.
- Staffa M., Janczak J., Mazurski K.R., Czerwiński J., Zajac Cz., *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 3, *Karkonosze*, Wyd. PTTK Kraj, Kraków 1993.
- Staffa M., Mazurski K.R., Czerwiński J., Pisarski G., Potocki J., *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 8, *Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej*, Wyd. Ibis, Wrocław 1997.
- Urban G., Richterová D., *Warunki śniegowe a uprawianie narciarstwa w Sudetach Zachodnich na polsko-czeskim pograniczu*, „Wiadomości Meteorologii, Hydrologii, Gospodarki Wodnej” 2010, IV (LIV), z. 1-4.
- Volkszählung die Bevölkerung des Deutschen Reichs nach den Ergebnissen der Volkszählung 1939*, „Statistik des Deutschen Reichs“, 552, Heft 1: *Stand, Entwicklung und Siedlungsweise der Bevölkerung des Deutschen Reich*, Berlin.
- Wieniawska-Raj B., *Dynamika ruchu turystycznego w Karkonoskim Parku Narodowym*, „Opera Corcontica” 2010, 47, Suppl. 1.

CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF WINTER RECREATION IN THE EASTERN PART OF THE KARKONOSZE MOUNTAINS

Summary: Karkonosze Mts. are a famous tourist region. At the Polish side it does not concern the eastern part of the chain where until recently the industrial function dominated. To the end of the 80s of the XXth century in the town of Kowary (NUTS 5) 11 industrial plants functioned with above 4 thousand workers. In the 90s all factories were closed which resulted in the structural unemployment. The local government wants to restructure the local economy by tourism development. Such an idea appears as unreal in contemporary conditions. The local society is not ready to conduct tourist business and cannot earn money from tourism. Some ideas promoted by the local government (especially infrastructure for winter recreation) are not real in topoclimatic conditions of eastern Karkonosze Mts.

Keywords: Karkonosze Mts., winter recreation, climate, demographic changes, tourist business.